

A Study of the Four Approaches of Ellen Showalter's Feminist Critique in Maryam Hosseini's Novel The Lady of the Goat

Mohammad Mir¹ , Mohsen Mirnezhad²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian language and literature, University of Zabol, Zabol, Iran.
Email: mohamadm@uoz.ac.ir
2. M.A. Student, Department of Persian language and literature, University of Zabol, Zabol, Iran.
Email: mohsenmirnejad71@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 31 Octobr 2025
Received in revised form 30 January 2026
Accepted 09 March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:

Feminist Criticism,
Ellen Showalter,
Lady Deer,
Maryam Hosseini

ABSTRACT

Objective: This study aims to examine women's issues and their representation in Maryam Hosseini's novel Banoo Gozan. Its primary focus is an analysis of the novel based on Elaine Showalter's four feminist approaches: the biological, cultural, psychoanalytic, and linguistic approaches.

Method: The present research adopts a descriptive-analytical method. In this study, the prominent intellectual and thematic dimensions of Banoo Gozan are examined and analyzed within the framework of feminist theory, with particular emphasis on Elaine Showalter's four proposed approaches.

Results: The findings of the study reveal that the content of the novel is compatible with all four of Showalter's feminist approaches. Among them, the psychoanalytic approach appears more frequently than the others, largely due to the psychological fantasy embodied in the character of Tata. The analysis also shows that, because of her disordered and painful past, Tata is overwhelmed by feelings of anger, revenge, and loneliness. Moreover, the pressures imposed by a patriarchal society and its restrictions have led to the destruction of her personal aspirations and the loss of her identity.

Conclusion: The results of the study indicate that Banoo Gozan is a noteworthy work in the representation of women's issues. Through her awareness of women's rights and her literary skill, the author has successfully highlighted these concerns and has effectively articulated women's experiences within the narrative. In addition, the novel can be regarded as a critical reflection on the destructive consequences of patriarchal structures for women's psychological and social lives. It also demonstrates the capacity of contemporary fiction to serve as a powerful medium for expressing feminine identity and resistance.

Cite this article: Mir, M. & Mirnezhad, M. (2026). A Study of the Four Approaches of Ellen Showalter's Feminist Critique in Maryam Hosseini's Novel The Lady of the Goat. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-18.
<https://doi.org/10.22034/api.2026.2093804.1855>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2093804.1855>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

Over the course of several centuries, the subordination of women to men gradually gave rise to widespread resentment. Feminism officially emerged as a distinct movement in the nineteenth century in the United States and the United Kingdom, challenging the prevailing inequality and oppression directed against women. In this pursuit, a significant number of scholars from various social, cultural, political, and even literary fields have directed their attention toward women's issues. Feminism, defined etymologically as "the belief in the equality of men and women," is a social movement that evolved over the past two hundred years in Europe and North America before transforming into a global phenomenon. Given that feminism lacks a monolithic definition, a synthesis of various definitions reveals commonalities across its diverse schools of thought. Some of these definitions are as follows:

Feminism is an intellectual school that seeks political, economic, social, and legal equality between men and women and demands changes in laws and social structures to achieve this equality (Hyde, 1998, p. 256). Feminism is an intellectual school that views the subordination of women as a questionable and objectionable matter; this objection necessitates a critical examination of women's current and past status and the challenging of dominant patriarchal ideologies that have portrayed the subordination of women as natural and inevitable" (Abbott, 2002, p. 31). "Feminism is a combination of social movements that addresses the lives of women in a hierarchical and patriarchal society. Feminism supports women, advocates for gynocentric perspectives, and honors them, while seeking to promote social, political, and economic equality between men and women. Generally speaking, feminism attempts to equip women for their liberation from the oppressive sectors of society. It boldly challenges general claims about reality and reconstructs history" (Aghazadeh, 2001, p. 38).

The study of feminist criticism can be categorized into three main streams: British feminist criticism, which insists on addressing the oppression of women through a Marxist approach; French feminist criticism, which employs a psychological approach to investigate the obstacles hindering women's advancement in society; and American text-based feminist criticism, which analyzes the structural and linguistic nuances of feminine expression. One of the primary pioneers of feminist criticism is Virginia Woolf, who, in her 1919 work *A Room of One's Own*, asserted that "men would define femininity, and it is they who hold control over political, economic, social, and literary spheres (Bressler, 2010, p. 200). *Banoo-ye Gavazn* (Lady Deer), written by Maryam Hosseinian, is among the prominent works of literature in the domain of women's studies. Maryam Hosseinian, born in 1975 in Mashhad, is a talented and prolific writer and an active member of the Khorasan Fiction Literature Association. Her academic background began in soil science, followed by studies in English language and literature. She entered the professional writing arena with short stories, and her first collection, *Even Today is Late*, was published by Parvin Publications. Her second work, *Maria's Finger*, was published in 2004 by the Academic Center for Education, Culture, and Research (ACECR). She entered the realm of novels with the book *Bring Me Yarn for Spring*, which was a finalist for the Golshiri Award in the novel category and garnered significant critical

attention. Her subsequent novel, *We Are Dying Here*, demonstrated the diversity of her work and its avoidance of singular thematic origins. The novel *Banoo-ye Gavazn* addresses women's concerns and possesses a deeply psychological structure. This descriptive-analytical study aims to investigate the features of the novel *Banoo-ye Gavazn* and its feminist thematic foundations. The research framework of this paper is based on the model proposed by Elaine Showalter, a renowned theorist in feminist criticism, the details of which will be discussed further.

Method

The present research adopts a descriptive-analytical method. In this study, the prominent intellectual and thematic dimensions of *Banoo Gozan* are examined and analyzed within the framework of feminist theory, with particular emphasis on Elaine Showalter's four proposed approaches.

Results

The findings of the study reveal that the content of the novel is compatible with all four of Showalter's feminist approaches. Among them, the psychoanalytic approach appears more frequently than the others, largely due to the psychological fantasy embodied in the character of Tata. The analysis also shows that, because of her disordered and painful past, Tata is overwhelmed by feelings of anger, revenge, and loneliness. Moreover, the pressures imposed by a patriarchal society and its restrictions have led to the destruction of her personal aspirations and the loss of her identity.

Conclusion

The novel *Lady Deer* is regarded as one of the finest examples of feminist literature, as Elaine Showalter's four approaches biological, cultural, psychoanalytic, and linguistic can be appropriately applied to and explained within it. The findings of this study are as follows:

In portraying the biological dimensions of women, the author pays attention to detail to some extent; however, she does not transgress established boundaries and avoids using harsh or explicit language in describing biological particulars. Within the psychoanalytic approach, feminine love, female empathy and sympathy, loneliness, the loss of feminine identity, and unfulfilled dreams are the most recurrent themes in the novel. Anger, revenge, and an imposed loss of identity resulting from psychological and social pressures, together with the collapse of personal aspirations and the movement toward identity alienation, are skillfully represented throughout the work. From the cultural perspective, the author attempts to depict patriarchal society, the restrictions imposed upon women, and the role of women in promoting the cultural advancement of society. In terms of the linguistic approach, the reflection of women's language features is more evident at the lexical, syntactic, and rhetorical (symbolic) levels. The use of vocabulary associated with women's issues, short sentences, and the omission of certain elements are among the features that render the language of the novel distinctly feminine. This study demonstrates that the psychoanalytic approach has a higher frequency than the other approaches. The existence

of such works in world literature highlights the position of women in articulating pains and concerns that previously had little opportunity to emerge and be expressed.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

بررسی رویکردهای چهارگانه نقد فمینیستی الن شوالتر در رمان بانوگوزن اثر مریم حسینیان

محمد میر^۱ ✉، محسن میرنژاد^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه زابل، زابل، ایران. رایانامه: mohamadmimir@uoz.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه زابل، زابل، ایران. رایانامه: mohsenmirnejad71@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: این پژوهش با هدف بررسی مسائل زنان و بازنمایی آن‌ها در رمان بانوگوزن اثر مریم حسینیان انجام شده است. تمرکز اصلی این مطالعه، تحلیل رمان بر اساس چهار رویکرد فمینیستی الن شوالتر، شامل رویکردهای زیست‌شناختی، فرهنگی، روان‌کاوانه و زبان‌شناختی است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱	روش پژوهش: پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شده است. در این مطالعه، ابعاد فکری و مضمونی برجسته رمان بانوگوزن در چارچوب نظریه فمینیستی و با تأکید ویژه بر چهار رویکرد مطرح‌شده از سوی الن شوالتر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.
کلیدواژه‌ها: نقد فمینیست، الن شوالتر، بانوگوزن، مریم حسینیان	یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که محتوای رمان با هر چهار رویکرد فمینیستی شوالتر سازگاری دارد. در این میان، رویکرد روان‌کاوانه به دلیل ویژگی فانتزی روانی شخصیت طاطا، بسامد بیشتری نسبت به سایر رویکردها دارد. همچنین تحلیل‌ها نشان می‌دهد که طاطا به دلیل گذشته نابسامان و دردناک خود، سرشار از احساس خشم، انتقام و تنهایی است. علاوه بر این، فشارهای ناشی از جامعه مردسالار و محدودیت‌های آن، موجب نابودی آرزوهای فردی و هویت‌باختگی او شده است.
	نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش بیانگر آن است که رمان بانوگوزن اثری درخور توجه در بازنمایی مسائل زنان است. نویسنده با اشراف بر حقوق زنان و بهره‌گیری از توانمندی‌های ادبی خود، توانسته است این دغدغه‌ها را به‌خوبی برجسته سازد و تجربیات زیسته زنان را در روایت داستانی به‌طور مؤثری بازتاب دهد. افزون بر این، می‌توان این رمان را بازتابی انتقادی از پیامدهای مخرب ساختارهای مردسالار بر زندگی روانی و اجتماعی زنان دانست. همچنین، این اثر نشان‌دهنده ظرفیت ادبیات معاصر به‌عنوان رسانه‌ای قدرتمند برای بیان هویت و مقاومت زنانه است.

استناد: میر، محمد و میرنژاد، محسن. (۱۴۰۵). بررسی رویکردهای چهارگانه نقد فمینیستی الن شوالتر در رمان بانوگوزن اثر مریم حسینیان. *پژوهش‌های نوین در*

مطالعات علوم انسانی اسلامی، (۹)، ۵، ۱۸-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2093804.1855>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2093804.1855>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

طی چند قرن، فرودستی زنان نسبت به مردان، به تدریج باعث خشم آنها گردید. فمینیسم رسماً در قرن نوزدهم در آمریکا و انگلستان مطرح شد و طبق آن نابرابری و ستم علیه زنان به چالش کشیده شده است. در این مسیر، تعداد زیادی از محققان و پژوهشگران در حوزه های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی ادبی به موضوع زنان توجه کردند. فمینیسم که در لغت به «اعتقاد به تساوی حقوق زن و مرد» تعریف گردیده، این یک جنبش اجتماعی است که طی ۲۰۰ سال گذشته در اروپا و آمریکای شمالی تکامل یافته و سپس به یک جنبش جهانی تبدیل شده است. با عنایت به اینکه فمینیسم یک مفهوم یکسان ندارد، با بررسی تعریف های مختلف، می توان ویژگی های یکسان را بین انواع مختلف فمینیسم یافت. در ادامه به برخی از این تعریف ها اشاره می کنیم:

«فمینیسم مکتبی فکری است که به دنبال برابری سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حقوقی بین زن و مرد است و برای دستیابی به این برابری، تغییر در قوانین و اشکال اجتماعی را خواستار است.» (ژانت هاید، ۱۳۷۷: ۲۵۶).

«فمینیسم مکتبی فکری است که فرودستی زنان را امری پرسش برانگیز و قابل اعتراض می داند و این اعتراض مستلزم بررسی انتقادی جایگاه فعلی و گذشته زنان و به چالش کشیدن ایدئولوژی های مردسالارانه رایج است که فرودستی زنان را طبیعی و اجتناب ناپذیر نشان داده است.» (پاملا آبوت، ۱۳۸۱: ۳۱).

«فمینیسم ترکیبی از جنبش های اجتماعی است که به زندگی زنان در یک جامعه سلسله مراتبی و مردسالار پرداخته است. فمینیسم از زنان، دیدگاه های زن محور و ارج نهادن به آنها حمایت می کند و در پی حمایت از تساوی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زنان و مردان می باشد. به بیان کلی، فمینیسم تلاش می کند تا زنان را برای آزادی خود از بخش های سرکوب گر جامعه تجهیز کند. فمینیسم جسورانه ادعاهای کلی درباره واقعیت را به چالش در می آورد و تاریخ را بازسازی می کند.» (آفازاده، ۱۳۸۰: ۳۸).

مطالعه نقد فمینیستی را می توان در سه جریان بررسی کرد: نقد فمینیستی بریتانیایی که با رویکردی مارکسیستی بر ستم بر زنان اصرار می کند. نقد فمینیستی فرانسوی، با رویکردی روان شناختی که به جلوگیری و ممانعت از ترقی زنان در جامعه پرداخته است و نقد فمینیستی مبتنی بر متن آمریکایی که ساختار جمله ها و نحوه بیان زنانه را بررسی می کند. یکی از پیشگامان اصلی نقد فمینیستی، ویرجینیا وولف است که در سال ۱۹۱۹ در کتابی با نام «اتاقی از آن خود» بیان کرده است که «مردان، زنانگی را تعریف خواهند کرد و آنها هستند که بخش های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ادبی را تحت کنترل دارند.» (برسler، ۱۳۸۹: ۲۰۰).

رمان «بانوگوزن» اثر مریم حسینیان، یکی از آثار برجسته ادبیات در حوزه زنان است. مریم حسینیان، متولد ۱۳۵۴ در مشهد است. این نویسنده خوش ذوق و خوش قلم از فعالان انجمن ادبیات داستان خراسان است. وی در دانشگاه، ابتدا خاک شناسی و بعد زبان و ادبیات انگلیسی خواند. وی با نوشتن داستان کوتاه وارد حرفه نویسندگی شد و اولین مجموعه او با نام «حتی امروز هم دیر است» نشر پروین به چاپ رساند. دومین اثر او با نام «ماریا انگشت» در سال ۱۳۸۳ انتشارات جهاد دانشگاهی چاپ کرد. وی با کتاب «بهار برایم کاموا بیاور» وارد دنیای رمان شد که نامزد نهایی آخرین دوره جایزه گلشیری، در بخش رمان، اول شد و مورد توجه منتقدین قرار گرفت. «ما اینجا داریم می میریم» رمان بعدی وی بود که نشان داد، کارهایش با یکدیگر متفاوت است و از درون مایه مشابه نشئت نمی گیرد. در کتاب بانوگوزن از دغدغه های یک زن گفته شده و ساختاری روانشناسانه دارد.

در این پژوهش توصیفی-تحلیلی برآنیم تا به بررسی ویژگی های رمان «بانوگوزن» و زمینه های فمینیست آن اشاره کنیم. چارچوب پژوهشی این مقاله بر اساس مدل آلن شوالتر، نظریه پرداز معروف نقد فمینیستی، است که جزئیات تئوری آن را در ادامه مورد بحث قرار خواهیم داد.

با توجه به تعریف های فوق، سعی کرده ایم به سوالات زیر پاسخ داده شود:

- ۱- چه عواملی سبب شده است که رمان «بانوگوزن» به عنوان یک اثر فمینیست ادبی معرفی شود؟
- ۲- کدام یک از رویکردهای چهارگانه نقد «فمینیست شوالتر»، در این اثر نمود بیشتری دارد؟

پیشینه پژوهش

درمورد این رمان تنها یک مقاله مستقل نوشته شده است، مقاله با عنوان «نقد روانشناسانه رمان بانوگوزن بر اساس مفهوم فانتزی روانی» نوشته ایوب مرادی، در سال (۱۴۰۲) است که در آن، سرگذشت شخصیت اصلی، خاستگاه های گرایش به فانتزی و نسبت آن با خشم درونی بررسی و تحلیل شده و نتایج نشان می دهد که خشم منبعث از گذشته پرسأله «طاطا» در کنار خشمگینی ناشی از شرایط بارداری ناخواسته، باعث شده که او با استفاده از ظرفیت های نمادین گوزن به تسویه حساب با مقصران شرایط زندگی اش پردازد. در این پژوهش، بررسی این رمان از دیدگاه نقد فمینیست شوالتر برای اولین بار مورد توجه قرار گرفته و در خور توجه و انجام می باشد.

خلاصه داستان

رمان بانوگوزن، کتابی است که از دغدغه های یک زن می گوید، زنی که برای رسیدن به اهدافش، با جسارتی ستودنی از محدوده، ایمن خود خارج می شود. طاطا یا همان طاهره یک خانم متاهل و کارمند است و یک زندگی معمولی دارد. اما او از این اوضاع خود راضی نیست و قصد دارد، یک تغییر اساسی در زندگی خود ایجاد کند. با وجود مخالفت های همسرش، او یک کارگاه برای خود جور می کند و تصمیم دارد، محصولات دستی و زیورآلات خود را در آنجا بفروشد. طاطا گذشته سختی را پشت سر گذاشته است و حالا قصد دارد، به آرزوهایش جامع واقعیت ببوشاند اما یک مهمان ناخوانده کاخ آرزوهای او را ویران می کند. زندگی زناشویی و مشترک او دچار یکنواختی شده است. این مهمان ناخوانده، قرار است، تغییراتی در آن ایجاد کند. طاطا قرار است خیلی زودتر از آن چه قرار بود، مادر شود. مادر شدن برای طاطا در این موقعیت یعنی شکست و اوضاع زمانی بدتر می شود که دکتر به طاطا می گوید که برای سلامتی بچه باید استراحت مطلق داشته باشد. در این مدت طاطا در تنهایی خود با گوزنی خیالی صحبت می کند که شاخ های تیز و بزرگی دارد. طاطا از تمام افرادی که در گذشته به او ظلم کرده اند، با شاخ های این گوزن انتقام بگیرد. از پدرش برای حسرت هایی که به دلش گذاشته بود، از خانم برادرش و بقیه. گویی گوزن همان حامی ای بود که جایش در کنار طاهره سال هاست خالی است. شخصیت پردازی در این داستان چنان قوی است که به شما، عمیق ترین زخم های روح یک زن را نشان می دهد و در بطن داستانش مسائل مهمی مربوط به زنان را مطرح می کند. بیراه نیست اگر بگوییم این رمان یکی از قوی ترین آثار ادبیات امروز ما است که بسیاری از کلیشه های رایج را در مورد زنان می شکند.

چارچوب نظری پژوهش

سطوح چهارگانه نقد زنانه الن شوالتر

«نقد فمینیستی بر بررسی مسائل زنان به معنای وسیع آن در متون ادبی تمرکز داشته و به جایگاه زنان در فرهنگ و جامعه و علت نقض حقوق زنان می پردازد.» (حسینی، ۱۳۸۸: ۸۸). بسیاری از منتقدان معتقدند که «نقد ادبی فمینیستی جایگاه مهمی در پایان دادن به ستم بر زنان در دنیای بیرون از متن ایفا می کند» (گرین و لبیهان، ۱۳۸۳: ۳۲۸). امروزه، آثار ادبی، به خصوص رمان و داستان، آینه برای نمایش موضوعات زنان در سطحی وسیع هستند. در نقد ادبی فمینیستی دو گرایش عمده مطرح می شود:

- ۱- **جلوه های زنان:** اساساً به این موضوع پرداخته است که زنان در چه نقش کلیشه ای به خواننده ارائه می شوند. «به گفته طرفداران این روند، نویسندگان مرد غالباً به شکل ضمنی فکر می کنند که خوانندگان آثارشان مرد هستند و به این علت، تصاویر مطرح شده از زنان در آثار آنها به نحوی می باشد که با الزامات فرهنگ مردسالارانه مطابقت می کند» (پاینده، ۱۳۹۰:

۱۴۴). به عبارت دیگر، مقصود این نقد، مطالعه تحلیلی است که زنان در ارتباط با تولیدات مردانه نویسنده مطرح می کند. « در این گونه نقد، مؤلفه های جنسیتی زنانه در تحلیل گنجانده می شوند که مضمون اصلی آن مقایسه شخصیت های زن و موضوعات کلیشه ای با عناصر مورد بررسی در یک اثر مردانه می باشد. به طور کلی، گونه اول نقد، شامل یک دیدگاه زنانه ویژه با خصوصیات خاص خود، به عنوان بیننده، نسبت به یک فیلم یا یک اثر هنری یا ادبی است» (شوالتر، ۱۹۹۷: ۲۱۷-۲۱۶).

۲- نقد زنانه: فرضیه پرداز حقیقی آن آلن شوالتر (متولد ۱۹۴۱) می باشد، که « ساختار و مضمون آثار ادبی نویسندگان را بررسی می کند تا از این روش به پویش روانشناختی زنان پی ببرد » (شوالتر، ۱۹۹۷: ۲۱۶-۲۱۷). شوالتر آمریکایی یکی از چهره های ممتاز نهضت فمینیستی در طی سال های ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۹ بود. « او تحت تأثیر فمینیسم فرانسوی، به خصوص نظریات آلن سیسکو، نظریه زیبایی شناسی زنانه را طرح می کند و اعتقاد دارد که زبان و روایت ادبی نویسندگان زن باید خود را از قید سنت های- ادبی مردسالارانه رها کنند» (کاستل، ۲۰۰۶: ۲۴۴). برای پی بردن به این مشکل و «برای اینکه بتواند تفاوت های نوشتار زنان را توضیح دهد، ترجیح داد کار خود را بر تفسیر متون متمرکز کند» (مکاریک، ۱۳۸۸: ۳۹۸). در این موقعیت، زنان به عنوان ایجادکننده متن در نظر گرفته می شود. در زبان انگلیسی هیچ کلمه ای برای توضیح چنین نقدی موجود نمی باشد. « انتقاد از جایگاه زنان، نمونه خوبی از این رویکرد انتقادی می باشد. این گونه نقد به شکلی واقع گرایانه به قربانی شدن زنان در اجتماع پرداخته است. مقصود بنیادی نقد جنسیتی، به شمار آوردن چارچوبی معین برای تحلیل و تبیین آثار زنان می باشد » (شوالتر، ۱۹۷۷: ۲۱۶-۲۱۷). مدل شوالتر در رویکرد چهارگانه خلاصه می گردد: «زیست شناختی، زبان شناختی، روان کاوی و فرهنگی که هر یک تلاشی برای تحلیل و توضیح کیفیت یک اثر زنانه خواهد بود». (شوالتر، ۱۹۸۱: ۱۸۷-۱۸۶).

رویکرد زیست شناسانه: تأکید می کند که به چه شکل تصویر بدن زنان در نوشتار، به نوشته حال و هوای شخصی می دهد. به عبارت دیگر، شوالتر تلاش می کند تا «ارتباط بدن جنسی شده را با وقایع یک عصر تاریخی بخصوص و قواعد و رسوم جامعه آن ردیابی کند» (رابینز، ۱۳۸۹: ۱۲۷).

رویکرد زبان شناسانه: بخش آخر این الگو به گوناگونی زبان زنانه و مردانه توجه می کند و به این سوال جواب می دهد که آیا نویسندگان زن توانایی خلق زبان خاص خود را دارند یا خیر. « اگر گفتمان را به عنوان سبک خاص برای نگرستن و تجربه کردن جهان، به خصوص جنسیت، تفسیر کنیم، خواهیم توانست نقش آن را در حفظ و بازسازی همزمان شخصیت جنسی و اعمال اجتماعی در قالب زبان درک کنیم. علاوه بر این، زبان نه تنها واقعیت اجتماعی را منعکس می کند، بلکه چنین واقعیتی را ارزیابی و اصلاح نیز می کند. جنسیت قسمتی از این حقیقت است و هویت جنسیتی را در این گفتمان به رسمیت می شناسند» (محمدی اصل، ۱۳۸۹: ۱۳). تحلیل زبان و جنسیت نیازمند بررسی دقیق است و باید یک مطالعه میدانی با دقت برای ترسیم الگوهای زبانی زنان انجام شود؛ این دشواری به ویژه در زبان فارسی مشهود است، چرا که در آن هیچ قاعده ای (مذکر یا مؤنث) برای اکتساب ضمائر و افعال وجود ندارد. برای غلبه بر این دشواری، می توان به برخی از ساختارهای پربسامد در گفتار زنان اشاره کنیم که اگرچه «ذاتاً ارتباطی با جنسیت زن نخواهد داشت، اما زنان بیشتر از آنها استفاده می کنند و به نوعی برچسب زنانه به آنها می زنند» (فتوحی، ۱۳۹۱: ۳۹۸).

رویکرد روانکارانه: « شناخت روان پویشی، ناهنجاری های روانی فرد را بررسی می کند. این دانش ما را با نوعی از درمان آشنا می گرداند که در آن فرد با استفاده از منابع درونی خود، خود را از فشارهای روانی ناشی از محیطش جدا می کند. از طرف دیگر، نظریه هایی را مطرح می سازد که از طریق آنها می توان علت ها و فرآیند تشکیل عقده های روانی او را کشف کرد» (بلمن - نوئل، ۱۹۹۶: ۸). رویکرد روانکاوی از منظر شوالتر نیز بر پایه تحلیل خصوصیات روان زنانه در آفرینش اثر ادبی می باشد.

رویکرد فرهنگی: این اثر به موضوعات اجتماعی و نحوه نگاه جامعه به زنان در آثار ادبی پرداخته است. این بخش، بر چگونگی نقش جامعه در شکل گیری کار و فعالیت های زنان تمرکز دارد. از این نظر، می توان سطح فرهنگی را نوعی نقد جامعه شناختی بر شمرد، زیرا شرایط اجتماعی و سیاسی جامعه ای که نویسنده در آن در حال زندگی است و همچنین جایگاه فردی او در ارتباط با مردم، بر ساختار و درون مایه اثر او تأثیر می گذارد. به گفته کلود دوشه، نظریه پرداز برجسته نقد جامعه

شناختی، متن ادبی جایی است که جامعه به عنوان شخصیت اصلی در آن ایفای نقش دارد. همچنان، «جامعه‌شناسی ادبیات، شرایط اجتماعی و موقعیت‌های فرهنگی را که نویسنده در آن اثر خود را نوشته است، بررسی می‌کند، زیرا به متن ادبی به عنوان بازتاب نمادین جهان اجتماعی می‌نگرد» (ژانژامبر، ۱۹۹۶: ۱۴-۱۳).

بررسی رویکرد های چهارگانه شوالتر در رمان بانو گوزن

رویکرد زیست‌شناسانه

به گفته شوالتر، زیست‌شناسی و بدن زن به عنوان مهمترین منابع الهام و تخیل در نگارش اثر محسوب می‌شود. روایت نویسنده زن از برخی موضوعات زن بسیار دقیق‌تر از روایت مردان می‌باشد؛ «زیرا فقط زنان تجربیات بخصوص زندگی زنان، از جمله قاعدگی و زایمان را تجربه می‌کنند» (سلدن، ۱۳۸۴: ۲۶۳). در مطالعه و بررسی اثر ادبی، بر طبق روش زیست‌شناختی، باید جزئیات و اسرار بدن را جستجو کنیم. با توصیف دقیق آناتومی بدن زن در اثری درباره زنان، می‌توانیم جایگاهی را که نویسنده برای خود در جامعه تصور کرده است را درک کنیم.

در رمان بانوگوزن، توصیف‌های پیرامون بارداری، عادت ماهانه و تغییرات جسمی و روحی در فرد بر اثر بارداری پرداخته شده است.

عادت ماهیانه طاعا: «خودم را می‌بینم در زیر زمین خانه مان. مدرسه نرفته ام. دل درد دارم. همیشه لخته خون دخلم را آورده از اول نوجوانی ام» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۵۲).

توصیف بارداری: «ترس افتاده به جانم. ترس برای زن‌های حامله که خون لخته شده پشت جفت شان کمین کرده، هیچ خوب نیست» (همان: ۵۶).

«مادرم سر حاملگی زن غلامرضا می‌گفت، زن حامله هر چه چابک تر و تند و تیز تر باشد، راحت تر زایمان می‌کند. می‌خواهم با تمام درد هایش طبیعی زایمان کنم» (همان: ۳۵).

رویکرد زبان‌شناسانه

«نویسنده زن در پی خلق زبانی لطیف و عاری از هرگونه خشونت زبان مردانه می‌باشد؛ زبانی نرم که او را در بیان هر آنچه که در پی آن است، در محدودیت قرار ندهد» (لوکلرک، ۲۰۰۱: ۱۷۹). زبان جنسیتی تعبیری است که توسط «ایده پردازان فمینیست در حوزه زبان‌شناسی برای توصیف هویت زبانی متمایز زنان به کار می‌رود. آن‌ها استدلال می‌کنند که هر دو جنس، نظام‌ها یا کدهای ساختاری خاص خود را داشته اند که گاهی اوقات به آن، زبان می‌گویند.» (فیاض و رهبری، ۱۳۸۵: ۳۶). شوالتر معتقد است که جوهره زبان زنانه، بیان اسرار و شرح ناگفته هاست که با رنج و سختی همراه می‌باشد. «برای تحلیل زبان زنانه یک نویسنده، باید بر دامنه کلمات و عباراتی که او در متن به کار برده است، تمرکز کرد» (شوالتر، ۱۹۸۱: ۱۹۳). اگرچه تفکیک اصول زبان و جنسیت دشوار می‌باشد، در این قسمت، با توجه به برخی از ویژگی‌های رمان، مدلی را در سه سطح واژگانی، نحوی و بلاغی بیان می‌کنیم:

لایه واژگانی

جمع آوری فهرستی از کلماتی که تنها توسط زنان استفاده می‌شوند، دشوار خواهد بود، اما اگر این موضوع به صورت موردی و در کل یک اثر مطرح گردد، می‌توان به نتایج معناداری دست یافت. تا آنجا که اگر نوشته بدون نام نویسنده به خواننده ارائه شود، او کاملاً درک خواهد کرد، که با اثری زنانه روبرو می‌باشد. چندین دسته از کلمات مختص زنان در رمان مورد بررسی، تکرار شده است و می‌توان آن‌ها را در چند گروه، دسته بندی کرد:

- اصطلاحی مرتبط با موضوعات زنان که نویسنده با نکته بینی و با رعایت اصول اخلاقی به آن اشاره می کند؛ واژه های مانند: زایمان طبیعی، بیبی چک، هورمون، زایمان، آزمایش غربالگری و امثال آن ها. ذکر این نکته ضروری است، این کلمات تنها مرتبط با آثار زنانه نیستند، بلکه یک نویسنده مرد، بیشتر برای ایجاد زمینه برای داستان از آن ها بهره می گیرد، اما در کل، این نوع کلمات نوشته را به جهان زنانه نزدیک خواهد کرد.

مواردی چون: عطر، مانتو، طلا، رژ قرمز، بوتاکس و مانند آن ها، از دسته واژه های مربوط به ظاهر و زینت های زنانه است.

لایه نحوی

در بررسی لایه های نحوی، زنان معمولاً جملات ساده و کوتاه را ترجیح می دهند. «اختصار جمله همچنین با جزئی نگری مرتبط می باشد. این جزئی نگری دامنه جمله را محدود می سازد» (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۷). حسینیان در این کتاب به بکارگیری جملات کوتاه علاقه زیادی نشان می دهد، گاهی در یک خط، سه جمله کوتاه کامل پشت سر هم قرار می گیرد و خواننده بدون حیرت و سرگردانی با رمان همراه می شود. وجود معکوس های زمانی متعدد، سادگی و اختصار جمله ها تا حدود بسیاری مشکل فهم متن را حل می کند که در واقع با توصیفات جزئی همراه می باشد:

«هنوز بهتر نشده ای؟ نونت نبود؟ آبت نبود؟ بچه آوردنت چی بود؟» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۱۵).

«جوابش را نمی دهم. چانه ام باز می لرزد، هیچ فایده ای ندارد بحث کردن با او در این حالت. هر چه دلش بخواهد می گوید و بعد پشیمان می شود» (همان: ۲۶). این نحوه استفاده از جملات به طور تقریبی تا انتهای رمان ثابت است.

یکی دیگر از خصیصه های نحوی زبان زنان، حذف و قطع جمله ها می باشد. طبق مطالعات صورت گرفته در کتاب سبک شناسی دکتر فتوحی، زن ها به مراتب بیشتر از مردها در هنگام گفتار، تمایل به ترک مطلب و مکث دارند، بنابراین، علامت (...) را جایگزین آن می کنند. (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۸). حذف و قطع جمله، در این داستان به وفور استفاده شده است و در سرتاسر رمان شاهد این گونه جملات هستیم:

«امیر علی غر زد که: بذار ناهار بخوریم حتما... برو طاطا ... نرفتم» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۸۴).

«زن غلامرضا گریه می کرد. مادرم جیغ می زد: عباس ولش کن ... تو رو امام حسین ولش کن» (همان: ۴۶).

«دستم را نوازش می کند و بی خود و بی جهت، هی می گوید: قربونت برم من زیبا ...» (همان: ۳۱).

لایه بلاغی

در این بخش، به برجسته ترین عنصرهای بلاغی داستان خواهیم پرداخت.

حسینیان در آفرینش داستان خویش از نماد گوزن بهره گرفته است، که با بسامد فراوان، در داستان به چشم می خورد. «این نمادها در واقع اساس اثر هنری است و می توانند کلید دسترسی به جهان اندیشه و خیال خالق آن باشند» (فتوحی، ۱۳۸۶: ۱۹۳).

نماد به چیزی گفته می شود که «به جای چیز دیگری قرار می گیرد، به عبارت دیگر، چیزی که معنای خود را می دهد و جایگزینی چیز دیگری را پیشنهاد می دهد» (میرصادقی، ۱۳۸۰: ۵۴۴). این نمادها، وقتی در آثار یک نویسنده تکرار می شوند، به متن هویت می بخشند و حتی آن را قابل تشخیص می کنند.

نویسنده «بانوگوزن»، آگاهانه از گوزن برای نمادین کردن خشم کهنه شخصیت طاطا استفاده کرده است، حیوانی که در اساطیر ملل مختلف مظهر نیروهای بدنی، تیزپایی، نرینگی، غیرت و البته خشم است. طاطا همچون آرتمیس اسطوره های یونانی، گوزن را به سیطره خود در آورده است تا از این طریق و با تاکید بر ویژگی های نظیر غیرتمندی، خشمگینی، بی رحمی و چالاکی با گذشته اش تسویه حساب کند. همان گونه که اشاره شد، شکی نیست که گوزن چیزی جز از تجسم خشم طاطا نیست. در فانتزی های طاطا تک تک عوامل خشمگین شدن دختر را فرامی خواند و آنگاه با شاخ های سخت و ویرانگرش دل و روده شان را بیرون می ریزد.

«نرسیده به پله ها، می بینم گوزنی با شاخ های بلند از پشت درخت توت بیرون می آید، جستی می زند و صدای جیغ زن غلامرضا را می شنوم که شاخ های گوزن انگار شکمش را دریده است. گوزن نگاهی به روده های بیرون ریخته زن غلامرضا می اندازد و سرش را بالا می گیرد و جسد را رها می کند و جست زنان ناپدید می شود» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۵۸).

رویکرد روانکاوانه

تعداد زیادی از نظریه پردازان اعتقاد دارند که بعد روان شناختی یک اثر زنانه در نقد فمینیستی دارای جایگاه خصوصی می باشد، زیرا بنیان این نقد بر روان شناسی فرویدی و پسا فرویدی استوار می باشد. «نویسنده زن تلاش می کند، بیماری روان پریشی، کسالت، انزوا و رکود روانی خود را در آثارش به تصویر بکشد.» (شوالتر، ۱۹۵: ۱۹۸۱). بیشترین بخش رویکرد شوالتر در رمان مورد بررسی در این بخش می باشد و می توان آن را به چند بخش طبقه بندی کرد:

همدلی و همدردی زنان با یکدیگر

تحمل درد تنهایی، جدایی و دوری از خانواده، مشکلات بارداری و روابط گذشته و ناکام مانده، تنها با درد و دل های زنانه برطرف می شود. اما در سراسر داستان، فقدان کسی که همواره بتواند به او تکیه کند و درد دل های زنانه اش را به او بگوید، کاملاً مشهود است و تنهایی زندگی او را پر کرده، مادر همیشه به عنوان بهترین گزینه برای همدلی و همدردی زنانه به شمار می آید. مادر طاطا زنی سختی کشیده است که برای گذراندن امور خانواده مجبور به کارگری در منزل دیگران است. طاطا احساسات متناقضی به مادر دارد. گاه او را مایه شرمساری و سرافکنندگی می داند و گاهی هم با صفاتی همچون تمیزی و مرتب بودن از او یاد می کند. در بخش های ابتدایی داستان یعنی آنجا که هنوز طاطا نتوانسته بر برخی خشم هایش از گذشته فائق آید، چهره ای تقریباً خنثی و حتی منفی از مادر ارائه می دهد. «صورت آفتاب سوخته و سبزه اش را دوست نداشتم. بیشتر از آنکه مادر من باشد، مادر غلامرضا و عباس بود و به درد آن ها می خورد... می آمد ترمینال استقبال اما دفعه سوم یا چهارم گفتم که دیگر نیاید. گفتم چادرش خوب نیست، گفتم کفشش را چرا واکس نمی زند. با فاصله از او راه می رفتم» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۴۵). در این مرحله طاطا از مادری که «هیچ بخشی از زندگی و مرگ اش آبرومندانه نبود» (همان: ۹۰)، به طرزی وسواس گونه اظهار تبری می کند و حتی رفتارهای طبیعی ای همچون غذا خوردن او را نیز مایه شرمندگی می داند: «از غذا خوردنش خجالت می کشیدم» (همان: ۴۷). سارا همیشه به عنوان پشتیبان و دوست خوبی برای طاطا بوده است «یادم می آید که هیچ کاری برای سارا نکرده ام در این چند وقت، به جز همان شمعدان هایی که هدیه دادم. اصلاً حواسم نبوده به خاطرزاکت، غذاهای خوشمزه و مهربانی و رسیدگی اش باید جور دیگری تشکر کنم. وسط غذا دستش را می گیرم و می گویم: سارا، ازت خیلی ممنونم به خاطر تمام خوبی هات» (همان: ۱۶۸).

عشق ورزی زنانه

عشق زنان تنها به مردان ختم نمی شود. روابط مادری و فرزندی از مهم ترین زیرمجموعه داستان است. دلسوزی های طاطا برای فرزندش، ترس از ناقص به دنیا آمدن فرزندش، اصلی ترین محور عشق مادرانه را شکل می دهد. ترس از دست دادن سلامتی فرزندش: «دکمه کتری را می زنم و توی گوگل عوارض سیگار روی جنین را جستجو می کنم: خطر سقط جنین و وزن کم نوزاد، خطر نقص مادرزادی هنگام تولد و هزار مورد وحشتناک دیگر» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۶۷). عشق به فرزند: «سارا دست می گذارد روی شکمم و می پرسد: دوستش داری؟ امیرعلی دارد نگاهم می کند. لبخندی می زنم و دستش را می گیرم و می گویم: عاشقشم» (همان: ۴۹). دلسوزی برای فرزند: «دلم برای دخترکم شور می زند. حالا دیگر هیچ کس را ندارد. نه مادرش دوستش دارد و نه پدرش. بودنش برای هیچ کس مهم نیست» (همان: ۱۷۶).

بدبینی مردان نسبت به زن

روایت به گونه ای پیش می رود که دوستی طاطا و فرشاد و عکس های که سپیده به همسر فرشاد، سارا می دهد را امیر علی می بیند و بدون اینکه از او سوالی بکند، حرف های سپیده را باور می کند و طاطا را متهم به ارتباط با فرشاد می کند: «سوییچ را که برمی دارد تا برود، با صدای بلند می گویم: مرد باش و یک کلمه حرف بزن به جای این قیافه گرفتن ها. زیرچشمی نگاهم می کند و می گوید: من هیچ حرفی با تو ندارم. واقعا متاسفم برات. جیغ می زنم: تو من رو به چی متهم می کنی آشغال؟ گهی که این دختره خورده این قدر برای شما ها مهم بوده؟ آن قدر با تنفر نگاهم می کند که لال می شوم: تودیکه چیزی برای خودت و بقیه باقی نداشتی طاطا. خاک بر سر من و سارا که ساده بودیم و گرفتار شما دو تا شدیم. من چه خری بودم که به دام تو افتادم. اما هنوز هم دیر نشده. خیلی زود همه چیز تموم می شه. چانه ام می لرزد. با صدای بلند گریه می کنم و دست هایم را روی صورتم می گذارم و می گویم: ممکنه یکی از دست های بچه کامل تشکیل نشده باشه. این هم برات مهم نیست؟ بدون هیچ واکنشی می رود سمت در و می گوید: نه، مهم نیست. تا آزمایش دی ان ای ندی، بچه هم برام اهمیتی نداره. از تو انگار همه چیز بر می آد خانم زرنگ» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۷۵-۱۷۶).

تنهایی

طاطا علاوه بر این که در محیط بیرونی و در زندگی مشترک با همسر و اطرافیان، فاصله و کم همراهی احساس می کند، بخش بزرگی از تنهایی او مربوط است به درون ذهنش، او با خاطرات، زخم ها و تردید ها دست و پنجه نرم می کند که با هیچ کس جز خود او نمی تواند به راحتی مطرح کند. او در خلوت و سکوت، به گزونی خیالی پناه می برد، گزونی که شاید همان صدای درونی اوست یا نمادی از بخشی از وجودش که سال ها در سایه مانده است. «با خودم فکر می کنم شاید ماموریت گوزن این بوده که روزهای تنهایی ام را پر کند و هوایم را داشته باشد» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۵۵).

طاطا با همسرش، با دوستان و خانواده اش ارتباط دارد، اما گاه این ارتباط ها ناقص اند، گسسته اند یا همراه با عدم درک هستند. احساس این که کسی واقعا نمی داند یا نمی تواند عمق احساسات و درد های او را بفهمد، او را بیشتر به درون می کشد. «حس و حال زنی آسیب پذیر را دارم که عاشق مرد خطرناکی شده که همیشه توی اتاق خوابش اسلحه یا چاقو دارد از آن مردها که همیشه بوی توتون و تنباکو می دهند و بوی ادوکلن سنگین شان می تواند ضربان قلب هر زنی را به بالای صد برساند» (همان: ۱۰۸).

طاطا در مسیر رسیدن به آرزوهایش، راه اندازی کسب و کار هنری و گسترش آن، با موانع بیرونی روبه رو است؛ مخالفت ها، محدودیت ها، انتظارات و فشار های اجتماعی. وقتی مجبور می شود، برای حفظ سلامت جنین تحت استراحت مطلق قرار بگیرد، امکان فعالیت بیرونی و تعامل اجتماعی اش کاهش می یابد و تنهایی اش بیش تر می شود. در این شرایط، گذشته او، خاطرات ناگفته، زخم های ناپیدا، بیشتر به سطح ذهن او باز می گردد.

حضور گوزن خیالی در داستان نشان دهنده تنهایی است که فقط در لایه خیال طاطا ظاهر می شود، گوزن به مثابه هم صحبت، شاهد یا حتی ابزاری برای انتقام است. طاطا در خیال خود با این گوزن گفتگو می کند، رازها را بازگو می کند و احساساتش را با او در می انگارد. «وقتی با آن اخم تلخ این حرف ها را می زند، دلم می خواهد به گوزن اشاره کنم که بپرد و شکمش را بدرد» (همان: ۱۱۴-۱۱۳).

گوزن می تواند، تجسم بعضی از آرزوها، خشونت ها یا بخش های سرکوب شده طاطا باشد. در رمان به شکلی شاید تراژیک، تنهایی می تواند، تبدیل به مکانی شود که طاطا در آن گرفتار شود، تنهایی ای که نه تنها محتوایش غم است بلکه ممکن است عامل فروپاشی روانی و جسمانی هم باشد.

هویت باختگی زنان

طاطا شخصیتی خلاق و پویاست، او کارگاه سفال گری دارد و می خواهد آن را گسترش دهد. اما در اثر شرایط اجتماعی، فشار اطرافیان و حتی بارداری ناخواسته اش، استقلالش محدود می شود. در بخشی از رمان، طاطا مجبور می شود، برای حفظ جنین در خانه بماند و استراحت مطلق داشته باشد. این اجبار، او را از هویت «زن خلاق و فعال» به «زن منفعل و بیمار» تبدیل می کند. این تغییر، همان هویت باختگی تحمیلی است. جامعه و اطرافیان از طاطا انتظار دارند، نقش زن خانه دار یا مادر فداکار را بپذیرد و رویاهایش را کنار بگذارد. این فشار باعث می شود، هویت فردی او کم رنگ شود و در قالب کلیشه ها حل گردد. در لایه درونی، طاطا برای فرار از فشارها به جهان پناه می برد. «گوزن» به عنوان موجودی خیالی، نماد همین بخش سرکوب شده هویت زن است، چیزی که نه در جهان واقعی مجال ظهور دارد و نه توسط دیگران پذیرفته می شود، گفتگوهای طاطا با گوزن نشان می دهد، او خود واقعی اش را تنها در خیال می تواند بروز دهد. در واقع، هویت فردی اش در جهان واقعی انکار شده و فقط در جهان ذهنی باقی مانده است.

بارداری طاطا از یک سو می تواند فرصتی برای ادامه نسل باشد، اما از سوی دیگر به ابزاری برای کنترل او بدل می شود. بدن او در این وضعیت، دیگر متعلق به خودش نیست، بلکه زیر سلطه قواعد پزشکی، اجتماعی و خانوادگی است. در نهایت، فشارهای روانی و اجتماعی، همراه با فروپاشی رویاهای فردی او را به سمت هویت باختگی می برند. طاطا نمونه ای است از زنانی که مجبورند، میان «خود واقعی» و «نقش های تحمیلی» یکی را انتخاب کنند و در این انتخاب، معمولاً خود واقعی شان قربانی می شود.

درد و آرزوهای زنانه

طاطا در جامعه ای زندگی می کند که از زن انتظار دارد، نقش مادر و همسر را در اولویت قرار دهد و فعالیت های فردی یا هنری را کم اهمیت جلوه دهد. کارگاه سفال گری اش نماد هویت مستقل اوست. اما دیگران آن را در برابر مادر شدن و خانه داری ناچیز می دانند. او می خواهد کارگاه سفالگری اش را گسترش دهد و از طریق هنر، هویت مستقل خویش را تثبیت کند. این آرزو، مقاومت او در برابر قالب های کلیشه ای زنانه است. رویای او برای برگزاری نمایشگاه و توسعه کارگاه، بر خلاف انتظارات اطرافیان است. «حتی اگر زنی تنها باشم با بچه ای بدون دست و حتی اگر سارا و فرشاد دیگر توی صورتم نگاه نکنند، باز هم من موفق شده ام. شمعدان های کوتاهم و آن همه شمع سفید، حتما یک روز مرا نجات می دهند» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۷۹).

در رمان بانوگوزن، درد و آرزوهای زنان در هم تنیده اند:

– درد های ناشی از فشار جامعه، تنهایی و محدودیت های بدن زن است.

– آرزوها حول استقلال، خلاقیت، آزادی و درک شدن شکل می گیرند.

اما تضاد میان این دو، سرنوشت تراژیک طاطا را رقم می زند: زن در جدال میان «خواست های درونی» و «اجبار بیرونی» گرفتار می شود.

تجاوز و نگاه جنسی به زن

در رمان، موضوع تجاوز و نگاه جنسی به زن یکی از لایه های پنهان اما پررنگ متن است، لایه ای که نشان می دهد، چگونه زن در جامعه و حتی در روابط نزدیک، بدنش همواره در معرض نگاه ابزاری و خشونت جنسی قرار دارد. این موضوع بخشی از همان بحران هویت باختگی و تنهایی طاطاست که پیش تر درباره اش صحبت شد. نگاه مردانه در رمان، خواه از سوی همسر و خواه از سوی دیگران، بر بعد جسمانی او متمرکز است و نه بر شخصیت و آرزوهایش.

تجاوز در رمان، آشکارا به عنوان یک زخم در گذشته او حضور دارد. این حادثه سرکوب شده بارها در ذهن او تکرار می شود و تاثیر مستقیمی بر وضعیت روانی و کنونی اش دارد. طاطا در خاطراتش، تجربه خشونت جنسی را به یاد می آورد و این حادثه با حضور گوزن در خیال او پیوند می خورد. ماجرا از این قرار است که مادر، در یکی از وعده های کاری خود که تا شب هنگام به درازا کشیده است، طاطا را نیز همراه خود به خانه صاحب کارش برده است و درست در اوج کار، زمانی که طاطا غافل می شود؛ پسری دیو صفت به نام کیارش که از اقوام نزدیک صاحبخانه است، به طاطا تعدی و تجاوز می کند. «پیشانی پسر عرق کرده. گریه می کنم وقتی دکمه هایم را باز می کند. پسر نفس نفس می زند و دستش بیشتر حرکت می کند...» (همان: ۸۰). شوک حاصل از این تجاوز گر چه در لحظه، تنها منتج به از دست دادن کنترل ادرار و متعاقب آن غرولند های مادر می شود، اما در طولانی مدت روح و روان طاطا را به شکلی عمیق دچار جراحت می کند. جراحاتی که التیام آن تنها از رهگذر فانتزی گوزن خشمگین، شدنی است. «یک پایش را به زمین می کوبد و در چشم به هم زدنی شاخ هایش را فرو می کند در شکم برادرزاده لیلا خانم. روده هایش با شاخ گوزن بیرون می آید...» (همان: ۸۱).

در بانو گوزن، تجاوز و نگاه جنسی به طاطا تنها یک رویداد فردی نیست، بلکه نشانه ای از وضعیت زن در جامعه مرد سالار است، بدن زن به جای آن که عرصه اختیار و آزادی باشد، به موضوع تصرف و سلطه تبدیل می شود، این تجربه، هویت و روان زن را در هم می شکند و او را به سمت تنهایی، خیال پردازی و گاه مرز جنون می برد.

رویکرد فرهنگی

فرهنگ مسلط بر یک جامعه و نحوه عکس العمل آن با زنان، تأثیرات مستقیمی بر سه رویکرد قبلی شامل رویکردهای زیستی، زبانی و روانشناختی داشته است. به عبارت دیگر، جسم، روان و زبان زنان در تضاد با اجتماع، به ویژه خصوصیات اخلاقی و روانشناختی او تشکیل می شود که به گفته شوالتر، نتیجه فشارهای فرهنگی می باشد. زنان، خرده فرهنگ ها را در ادبیات شکل خواهند داد. «نوشته های زنان، حتی در ژرف ترین لایه های خود داستان، تأثیر اجتماع بر هدف ها و نقطه نظرات آنها را آشکار می سازد. در یک اجتماع مردسالار، بی شک نمی شود از زنان انتظار داشته باشیم که به عنوان عناصر فعال و پویای اجتماع قرار گیرند. در چنین جامعه ای، زنان هویت مستقلی از خود نخواهند داشت» (حکمت و دولت آبادی، ۱۳۸۹: ۶۸). به عبارت دیگر روایت سنجی فمینیستی بر گذاشتن روایت ها در ساختار فرهنگی- تاریخی خود پافشاری می کند» (وارهول، ۱۳۹۱: ۹۴).

باورهای عامیانه زنان

یکی از موضوعاتی که تا حدودی در داستان به آن توجه شده است، توسل زنان به دعانویسان و فالگیران برای هموار شدن امور است، هرچند این موضوع برجستگی خاصی نداشته است. در زیر نمونه هایی از متن در این زمینه آورده شده است:

زنان در برخورد با ناباروری و حتی برای به دنیا آوردن فرزند پسر، اقدام به رفتن نزد دعانویس و شخص صاحب نفسی می کنند. در قسمتی از رمان می بینیم که زن غلامرضا که بچه دار نمی شود، در پی دعانویس های مختلف می رود و بر این باور است که آن ها می توانند به او کمک کنند. برخی از باورهای خرافی این زن ها نیز به کارهای روزمره زندگی آنها ارتباط دارد و چنان با تفکر آن ها در هم آمیخته که برای خواننده باورپذیرتر هم می شود و در زندگی روزمره فرهنگ ایرانی با آن روبرو هستیم:

«وقت هایی هم که شهره می آمد، صبر می کردیم سرش خلوت شود، بعد من و سارا فنجان های مان را به طرف قلبمان بر می گردانیم و می رفتیم کنارش می نشستیم. شهره مشتری های خودش را دارد و سارا پول میز از او نمی گیرد، او هم مجانی ته فنجان های مان را می بیند. دفعه آخر گفت: تو فکر کرده ای زندگیت روی روال افتاده خانم خوشگله؟» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۶).

«دو سال اول خیلی به تیپ و تار هم می زدیم، مخصوصا وقتی فهمید، خانه مادر من مبل نداشته، وقتی امیر علی آمده برای مراسم عزایش. ولی بعد به قول سارا با مهره مارم رامش کردم» (همان: ۱۹).

«مادرم همیشه می گفت: دم به دقیقه برای خودت اسپند دود کن مادر جان، از چشم و نظر غافل نرو دختر» (همان: ۲۷).

جامعه مرد سالار و تحمیل محدودیت ها

در جامعه ای که حسینیان در این رمان آن را توصیف می کند، زنان در مرتبه پایین تری از مردان هستند. به خاطر زاییدن فرزند دختر مورد سرزنش قرار می گیرد و اجبار زنان به انجام کارهایی که علاقه چندانی به آن ندارد و باعث محدودیتشان می شود. «می گویم: من دیگه شرکت نمی رم، قبلا هم گفته بودم به تو، دستش را می کوبد روی فرمان. باز وحشی شده. مطمئنم اگر بچه پسر بود، الان طور دیگری رفتار می کرد» (حسینیان، ۱۳۹۹: ۱۱۵).

تلاش برای مبارزه با باورهای نادرست جامعه مرد سالار: «همیشه متنفر بودم از این که زن ضعیف و خاک بر سری شوم که بقیه بخواهند جمع و جورم کنند، سال ها روی پای خودم ایستادم و هیچ کس صدایم را نشنید» (همان: ۲۹). «شاید خودش فهمیده که من زن قوی و موفق هستم و چندان نیازی به حمایت ندارم. احتمالا بوی شجاعتم را حس کرده است» (همان: ۱۵۵).

محدودیت در ارتباط اجتماعی

زن نمی تواند آزادانه با دیگران (مردان) وارد رابطه شود، همیشه نگران قضاوت و حرف مردم است و از سوی خانواده همیشه این محدودیت بر او اعمال می شود: «در راه برگشت، عباس اخم کرده است و مادرم کنار گوشم می گوید که نباید با هر کسی گرم بگیرم و حرف بزنم، مخصوصا دوست های برادرم. مادرم نمی فهمید. دوست عباس که عاشقم نشده بود؛ درخت مرا دوست داشت» (همان: ۶۸). در بانوگوزن، زن هم در سطح اجتماعی (حرف مردم، فشار آبرو) و هم در سطح خصوصی (رابطه با همسر و خانواده) محدود می شود. تنها جایی که می تواند، بدون محدودیت سخن بگوید یا ارتباط برقرار کند، جهان خیال و اسطوره ای بانوگوزن است؛ یعنی نویسنده به صورت نمادین نشان می دهد که برای زن، ارتباط واقعی با دیگران در جامعه مردسالار امکان پذیر نیست و تنها راه، پناه بردن به قلمرو خیال است. از منظر تحولات نوین حقوق و اخلاق فناوری نیز، توجه به اصل برابری، منع تبعیض و حمایت از کرامت انسانی، به یکی از الزامات بنیادین نظام های حقوقی تبدیل شده است.

نتیجه گیری

رمان بانوگوزن، یکی از بهترین نمونه، آثار فمینیستی می باشد که چهار رویکرد آلن شوالتر (زیست شناختی، فرهنگی، روانکاوانه و زبان شناختی) به درستی در آن قابل تعمیم و تبیین بوده و در این پژوهش نتایج زیر به دست آمد:

- نویسنده در به نمایش گذاشتن جنبه های زیستی زنان تا حدودی به جزئیات توجه کرده، اما از خطوط قرمز تعریف شده عبور نکرده و به هیچ وجه در توصیف جزئیات زیستی از زبان تند و تیز استفاده نکرده است.

- در قسمت رویکرد روانکاوی، عشق زنانه، همدلی و همدردی زنانه، تنهایی، از دست دادن هویت زنانه و رویاهای ناکام بیشترین فراوانی در این رمان ثبت شده، خشم، انتقام و هویت باختگی تحمیلی بر اثر فشارهای روانی و اجتماعی، همراه با فروپاشی رویاهای فردی و رفتن به سمت هویت باختگی در این رمان، ماهرانه اظهار گردیده است.

- در بخش رویکرد فرهنگی، نویسنده کوشیده است، تا جامعه مردسالار و محدودیت های حاکم بر جامعه زنان و نقش زنان در ارتقای سطح فرهنگی جامعه را به تصویر بکشد.

- در رویکرد زبان شناختی، بازتاب خصوصیات زبان زنان در قسمت های واژگانی، نحوی و بلاغی (نمادی) مشخص تر است. استفاده از واژگان مرتبط با موضوعات زنان، جمله های کوتاه و حذف برخی از بخش ها، از نمونه هایی می باشد که زبان رمان را زنانه کرده است. در این مقاله، رویکرد روانکاوی نسبت به سایر رویکردها، دارای فراوانی بالاتری می باشد. وجود آثاری این گونه در ادبیات جهان، جایگاه زنان را در بیان نمودن دردها و موضوعاتی که قبل از این، فرصت چندانی برای ظهور و بروز نداشته اند، نشان می دهد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- آقازاده، محرم، دبیری فرد، عذرا، (۱۳۸۰)، اندیشه های نوین در آموزش و پرورش، تهران، آنین.
- آبوت، پاملا، (۱۳۸۱)، جامعه شناسی زنان، ترجمه منیژه نجم عراقی، تهران، نی .
- برسler، چارلز، (۱۳۸۹)، درآمدی بر نظریه های و روش نقد ادبی، ترجمه مصطفی عابدینی فرد، چاپ دوم، تهران، نیلوفر.
- پاینده، حسین، (۱۳۹۰)، گفتمان نقد، چاپ دوم، تهران، نیلوفر.
- حسینی، مریم، (۱۳۸۸)، نقد ادبی فمینیستی، عیار نقد، تهران، خانه کتاب.
- حسینیان، مریم، (۱۳۹۹)، بانوگوزن، تهران، چشمه.
- حکمت، شاهرخ و حمیده دولت آبادی، (۱۳۸۹)، اشعار سیلویا پلات و فروغ در نقد فمینیستی الن شوالتر، مطالعات ادبیات تطبیقی، سال چهارم، ش ۱۵، صفحات: ۵۷-۸۰.
- رابینز، روت، (۱۳۸۹)، فمینیسم های ادبی، ترجمه دکتر احمد ابو محبوب، تهران، افراز.
- سلدن، رمان و پیتر ویدسون، (۱۳۸۴)، راهنمای نظریه ادبی معاصر، ترجمه عباس مخبر، چاپ سوم، تهران، طرح نو .
- فتوحی، محمود، (۱۳۸۶)، بلاغت تصویر، تهران، سخن.
- فتوحی، محمود، (۱۳۹۱)، سبک شناسی، نظریه ها رویکرد ها و روش ها، تهران، سخن.
- فیاض، ابراهیم و زهره رهبری، (۱۳۸۵)، صدای زنان در ادبیات معاصر ایران، مجله زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)، دوره ۴، شماره ۴، صفحات ۲۳-۵۰.
- گرین، کیت و جیل لیبهان، (۱۳۸۳)، درسنامه نظریه و نقد ادبی، ترجمه فاطمه حسینی، تهران، روزگار.
- محمدی اصل، عباس، (۱۳۸۹)، جنسیت و زبان شناسی اجتماعی، تهران گل آذین.
- میرصادقی، جمال، (۱۳۸۰)، عناصر داستان، تهران، سخن.
- وارهول، رابین آر، (۱۳۹۱)، روایت شناسی فمینیستی، ترجمه نفیسه سادات موسوی، دانشنامه روایت شناسی، تهران: علم.
- هاید، ژانت، (۱۳۷۷)، روانشناسی زنان، ترجمه بهزاد رحمتی، تهران، لادن.

References

- Abbott, P. (2002). *Sociology of Women* (M. Najm-e-Iraqi, Trans.). Tehran: Ney.
- Aghazadeh, M., & Dabirifard, O. (2000). *New Thoughts in Education*. Tehran: Anin.
- Bellemin-Noel, J. (1996). *La psychanalyse du texte littéraire*. Paris: Nathan.
- Bresler, C. (2010). *An Introduction to the Theories and Methods of Literary Criticism* (M. Abedini Fard, Trans., 2nd ed.). Tehran: Niloufar.
- Castle, G. (2006). *Literary Theory*. USA: Blackwell.
- Fayyaz, E., & Rahbari, Z. (2006). Women's Voice in Contemporary Iranian Literature. *Journal of Women in Culture and Art (Women's Research)*, 4(4), 23-50.
- Fotohi, M. (2007). *Rhetoric of Image*. Tehran: Sokhan.
- Fotohi, M. (2012). *Stylistics, Theories, Approaches and Methods*. Tehran: Sokhan.
- Gengembre, G. (1996). *La critique littéraire*. Paris: Hachette.
- Green, K., & Lebihan, J. (2004). *Textbook of Literary Theory and Criticism* (F. Hosseini, Trans.). Tehran: Rouzegar.
- Hekmat, S., & Dowlatabadi, H. (2010). Sylvia Plath and Forough's Poems in Ellen Showalter's Feminist Criticism. *Comparative Literature Studies*, 4(15), 57-80.
- Hosseini, M. (2009). *Feminist Literary Criticism*. Tehran: Book House.
- Hosseinian, M. (2019). *Banu Gozan*. Tehran: Cheshme.
- Hyde, J. (1998). *Psychology of Women* (B. Rahmati, Trans.). Tehran: Ladan.
- Leclerc, A. (2001). *Parole de femme*. Paris: Babel.
- Mirsadeghi, J. (2002). *Elements of Story*. Tehran: Sokhan.
- Mohammadi Asl, A. (2010). *Gender and Sociolinguistics*. Tehran: Golazin.
- Payandeh, H. (2011). *Critical Discourse* (2nd ed.). Tehran: Niloufar.
- Robbins, R. (2010). *Literary Feminisms* (A. Abu Mahboob, Trans.). Tehran: Afraz.
- Selden, R., & Widson, P. (2005). *A Guide to Contemporary Literary Theory* (A. Mokhbar, Trans., 3rd ed.). Tehran: Tarh No.
- Showalter, E. (1981). Feminist criticism in the wilderness. *Critical Inquiry*, 8(2), 179-205.
- Showalter, E. (1997). Towards a feminist poetics. In K. Newton (Ed.), *Twentieth-century literary theory*. London: Macmillan Education.
- Warhol, R. R. (2012). Feminist Narratology (N. S. Mousavi, Trans.). In *Encyclopedia of Narratology*. Tehran: Alam..